

GÖÇ FİMLERİNİN TOPLUMSAL CİNSİYET BAĞLAMINDA GÖRSEL ANALİZİ: “ALMANYA ACI VATAN” VE “POLIZEI” FİLM ÖRNEKLERİ*

Selen KOÇAK**

Özet

Bu çalışmada Almanya'daki Türk göçmen ailelerdeki kadın-erkek, karı-koca, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve Türk göçmen erkeklerin Alman kadınına bakışı daha çok göçün ilk dönemlerini işleyen “Almanya Acı Vatan” ve Almanya'daki ikinci kuşak göçmenlerin yaşamına odaklanan “Polizei” filmleri üzerinden ele alınmaktadır. Teori temelli nitel metodolojinin kullanıldığı bu çalışmada, filmler görsel analiz yöntemi ile incelenmiştir. Analiz sonucunda filmlerde Almanya'daki Türk göçmenlerde geleneksel ataerkil değerlerin hem birinci hem ikinci kuşak göçmen erkekler tarafından korunduğu, erkek göçmenlerin sahip olduğu namus anlayışının eşlerine, kız çocuklarına ve genel olarak kadınlara yönelik sözlü ve fiziksel bir şiddete neden olduğu, kadın göçmenlerin erkek göçmenlere göre, ataerkil değerlerde daha fazla kırılmalar yaşadığı ve bu kırılmaların da ikinci kuşak göçmen kadınlarda birinci kuşak göçmen kadınlara oranla daha fazla olduğu saptanmıştır.

Anahtar Kelimeler: *Göç, toplumsal cinsiyet, ataerkil söylem, şiddet, görsel analiz.*

VISUAL ANALYSIS OF MIGRATION FILMS IN THE CONTEXT OF GENDER: “ALMANYA ACI VATAN” AND “POLICE” MOVIE SAMPLES

Abstract

This study examines the relationships between men and women, husband and wife, and parent and child in a Turkish family living in Germany, as well as the view of Turkish immigrant men towards German women as portrayed in the film “Polizei.” This film focuses on the lives of second-generation Turkish immigrants in Germany. Meanwhile, the movie “Almanya Acı Vatan” depicts the lives of those who experienced the first wave of immigration to Germany. Using theory-based qualitative methodology, both films were examined through visual analysis method in this study. Analysis results show that the traditional patriarchal values of Turkish immigrants in Germany are protected by first-

* Bu çalışma “Türkiye’den Yurt Dışına İşçi Göçünün Türk Sinemasına Yansımaları: Almanya Örneği Üzerinden Görsel Analiz” başlıklı yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir.

** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü.

İletişim: selen.kocak@hacettepe.edu.tr

and second-generation immigrant men, which means these men regularly commit oral and physical violence against wives, daughters, and other women because of their distinct perception of honor. Thus, immigrant women are more vulnerable to these patriarchal values than male immigrants, and these acts are more commonly experienced by the second-generation Turkish immigrant women than their first-generation counterparts.

Keywords: *Migration, Gender, Patriarchal Discourse, Violence, Visual Analysis.*

Giriş

Gerek sosyoloji gerekse diğer sosyal bilimler açısından büyük öneme sahip olan göç çalışmaları, göçün sebep-sonuçlarının, göç sürecinin ve bu süreçte ve sonucunda göçmenlerin yaşamlarında meydana gelen sosyal değişmelerin ve daha birçok toplumsal konuların ele alındığı bir alandır. Göç çalışmalarının yanı sıra, özellikle sosyoloji alanındaki diğer bir önemli çalışma alanı toplumsal cinsiyettir. Bu çalışma ise sosyolojinin iki önemli alanı olan göç ve toplumsal cinsiyet konularını birlikte ele almaktadır.

Türk tarihinde yaşanan en büyük kitlesel göç hareketlerinden biri İkinci Dünya Savaşı'nın ardından çalışabilecek işgücü oranı azalan Batı Avrupa ülkelerinin dev bir sanayi hamlesi yapmak amacıyla çevre ülkelerden rotasyona dayalı işçi talep etmesiyle gerçekleşmiştir. Türkiye'den Batı Avrupa ülkelerine olan ilk kitlesel işçi göçü de bu talep doğrultusunda 1950'li yıllarda bireysel girişimler ve özel aracılarla başlarken, işçilerin kitlesel bir biçimde (özellikle Almanya'ya) göç etmeleri 1960'lı yıllarda olmuştur. 60'lı yıllarda giden işçiler rotasyon kuralı kapsamında bir yıl sonra geri dönmek üzere gitmekle birlikte, bu kural uygulama alanı bulamamış ve göçmenlerin çoğu Türkiye'deki ailelerini de yanlarına aldırarak gittikleri ülkelerde kalıcı olma yönünde eğilim göstermişlerdir (Abadan-Unat, 2006: 53-58).

Kalıcı hale gelen Türk göçmenler ise sosyo-ekonomik, kültürel farklılıkları nedeniyle uyum sorunları ve dil, din, inanç gibi kültürel değerlerine yönelik değişmeler yaşamış, aynı zamanda da bu değişimlere direnç göstermişlerdir. Gözlemlenen en temel değişimlerden biri de göçmenlerin özellikle de kadınların ekonomik etkinliklerinde, aile içi ilişkilerinde, ebeveyn-çocuk ilişkilerinde ve sosyalizasyon süreçlerinde gerçekleşmiştir (Kartal, 2004: 397). Dolayısıyla Türk göçmenler kendilerinin de beklemedikleri yeni bir toplumsal, kültürel, ekonomik süreç içerisine girmişler ve bu süreçte Batı Avrupa ülkelerindeki Türk göçmenlerin ve ailelerinin durumu önemli bir toplumsal olgu haline gelmiştir.

Bu toplumsal olgu sanat alanını da etkilemiş ve Türk sinemasında özellikle Almanya’da yaşayan Türk göçmenlerin geleneksel ataerkil yapısını ve namus kavramına ilişkin değerlerini ve kültürel kodlarını ele alan filmler yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda da göçmenlerde ve ailelerinde toplumsal cinsiyet eşitliği/eşitsizliğine dair düşünceler ve tutumlar sinema aracılığıyla görünür kılınarak, kadın ve erkek arasındaki eşitsiz yapılanmaya dikkat çekilmeye çalışılmıştır.

Bu çalışmada, sinemanın toplumsal gerçekçi yaklaşım ile toplumlarda yaşanan sosyal değişimleri yansıttığı varsayımından hareketle Almanya’daki Türk göçmen ailelerdeki kadın-erkek, karı-koca, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve Türk göçmen erkeklerin Alman kadınlarına bakışı, daha çok göçün ilk dönemlerini işleyen “Almanya Acı Vatan” ve Almanya’daki ikinci kuşak göçmenlerin yaşamına odaklanan “Polizei” filmleri üzerinden ele alınmaktadır.

1. Kuramsal Arka Plan: Toplumsal Cinsiyet, Ataerkil Yapı ve Geleneksel Değerler

Toplumsal cinsiyet ve ataerkil yapı özellikle sosyoloji olmak üzere sosyal bilimlerde sıkça tartışılan ve birbirleriyle ilişkili olan kavramlardır. Toplumsal cinsiyet, ataerkil yapının da içinde yer aldığı kültürel yapı ile etkileşim içinde olup, çoğu kez bu yapı tarafından şekillendirilmiş ve toplumsal cinsiyete dair kalıp yargılar oluşturulmuştur. Bu bağlamda Ridgeway ve Correll’a göre, toplumsal cinsiyet kalıp yargıları kültürel inançların bir sonucudur ve toplumsal cinsiyet inançları da kültürel kurallardır. (akt. Görgün Baran, 2010: 238). Kültürel kodlamaların bir ürünü olan toplumsal cinsiyete ilişkin kalıp yargılar da kadın ve erkek arasında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine neden olmaktadır.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ve erkek arasında hiyerarşik güç ilişkilerinin gelişmesine yol açmakta, güç ise iktidar ve erk ilişkisini doğurmaktadır (Görgün Baran, 2010: 242). Bu noktada ataerkil yapı kadın ve erkek arasındaki iktidar alanında belirleyici bir etken olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda öncelikle ataerkilliğin ne olduğunun anlaşılması gerekir. Zira Bhasin (2003: 21)’e göre, ataerkil yapıyı anlamak, kadın ve erkek arasındaki ilişkileri anlamak açısından çok önemlidir ve toplumsal cinsiyet ilişkileri ataerkil yapı nedeniyle çarpıtılmıştır.

Ataerkillik/patriyarka kuramının öncüsü Walby'ye göre ataerkillik/patriyarka “erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu, kadınları ezdiği ve sömürdüğü toplumsal yapılar sistemi”dir. Walby'ye göre burada toplumsal yapı kavramının kullanımı önemlidir; çünkü toplumsal yapı kavramı hem biyolojik determinizmi hem de erkeğin egemen, kadının ise ezilen konumda olduğunu vurgulamaktadır (Walby, 2014: 39). Aslında “ataerki” kelimesi babanın ya da aile reisinin yönetimi anlamında olup, “erkek egemen aile” türünü tanımlamak için kullanılmıştır. Şimdi ise erkek egemenliği, erkeğin kadına egemen olduğu güç ilişkilerini yansıtan ve kadının ikincil konumda tutulduğu bir sistem olarak tanımlanmaktadır. Kadınlar hangi sınıfta olursa olsun, bu ikincil konumları, ezilmişlikleri gerek aile içinde gerekse iş yerinde, ayrımcılık, önemsenmemek, aşağılanmak, denetim, sömürü, baskı, şiddet gibi çeşitli biçimler almaktadır (Bhasin, 2003: 21).

Ataerkilliği toplumsal bir yapı olmasının yanı sıra erkeklerin üstün olduğu yönünde bir inanç sistemi olarak tanımlayan Bhasin'e göre, ataerki yapılar da kadının üretimi ya da işgücü, doğurganlığı, cinselliği, etkinlikleri, mülkiyet ve diğer ekonomik kaynaklar, toplumsal, kültürel, siyasal kurumlar ataerki bir denetim altındadır. Bu noktada ataerki sistemlerde kadını denetim altına almak için farklı şiddet türleri kullanılıp, bu şiddet türleri meşru bile görülebilir (Bhasin,2003: 21-22). Walby bu şiddet türlerinin tecavüzü, cinsel saldırıyı, koca dayaağını, işyerinde cinsel tacizi ve çocukların cinsel istismarını içerdiğini belirtmektedir. Erkeğin kadına uyguladığı bu şiddet yaygın olarak bireysel nedenlerle açıklanma eğiliminde olsa da Walby, bu yaygın görüşün aksine kadınlara yönelik erkek şiddetini patriyarkal/ataerki toplum yapısıyla ilişkilendirmektedir (Walby, 2014: 201). Bununla birlikte radikal feministler de erkek şiddetinin cinsiyet temeline ve toplumsal karakterine odaklanmakta ve erkeklerin şiddeti kadınları denetim altına almada bir yol olarak kullandığını ifade etmektedir. Bu yaklaşıma göre “maço” olarak yetiştirilen erkekler tartışmaları sonlandırmak için şiddet kullanmaya alışmışlardır (Walby, 2014: 211). Bu bağlamda Walby (2014: 224), erkek şiddetinin kadınlar üzerinde patriyarkal/ ataerki sistemin bir sonucu olarak gelişen bir iktidar biçimi olduğunu söylemektedir.

Kadına yönelik şiddet noktasında Kandiyoti, kadın cinselliğinin toplu denetiminden bahseder. Anne-babalar, kardeşler, yakın ve uzak akrabalar ve hatta komşular ergenlik sonrası kızların davranışlarını yakından izleyerek, kendilerini kadının cinsellik davranışını sağlamaktan sorumlu görürler

(Kandiyoti, 2007: 80). Özellikle Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinde görülen kadın cinselliğinin toplu denetiminin önemli bir nedeni de Kandiyoti (2007: 81)'ye göre, "kadının cinsel iffeti ile sülalenin şerefi arasında kurulan bağlantıdır. Kadınlara, herhangi bir yanlış davranış nedeniyle bütün bir topluluğa, sülaleye ve aileye utanç ya da şerefsizlik getirecek denli muazzam olumsuz bir güç atfedilmiştir. Bu nedenle tamamen eve kapatılma ve örtünmelerden kamusal alanlara girişlerinin ve hareketlerinin sınırlandırılmasına kadar varan katı dışsal baskılar altında yaşarlar."

Bu baskıların en temel nedenlerinden biri, sosyalizasyon sürecinde içselleştirilen değerlerin gelecek kuşaklara taşınıp, bir norm olarak meşruiyet kazanması iken, diğer bir neden özellikle bir topluluğun ya da etnik grubun kendisini tehdit altında gördüğü dönemlerde kimliğini korumak için törelerine ve değerlerine daha sıkı sarılmasıdır. Bu bağlamda geleneksel değerlere sıkı bir şekilde sarılmanın trajik sonuçları yurt dışında yaşayan göçmenler arasında görülmekte ve birinci kuşak göçmenler geleneklerine sahip çıkma adına ikinci kuşak göçmenler üzerinde baskı kurmaktadırlar (Kardam, 2003: 252). Baskı gören ikinci kuşak göçmenler arasında da kadınlar ön plana çıkmaktadır. Bu noktada göç ve göçmenlerle ilgili yapılan çeşitli çalışmalarda (İlkkaracan, 1996; Akpınar, 2003; Nuruan ve diğerleri, 2005; Başkurt 2009-2; Ünlütürk Ulutaş, 2013/2; Özyurt Kılınç 2014) göçmen kadınların ve kız çocuklarının hala aile içinde baskı ve şiddete maruz kaldığı görülmektedir.

Kadınlar üzerindeki bir diğer denetim baba hakimiyetidir. Baba hakimiyetinin kadınlara barınma, bakılma, dışarıdaki insanlardan korunma olanağı sağlamakla birlikte, kadın açısından baskıcı yanları bulunmaktadır. Bununla birlikte baba hakimiyeti baskıcı olarak algılanmamakta, bu durumsa onu tanımayı ve mücadele etmeyi zorlaştırmaktadır (Bhasin, 2003: 23). Bununla birlikte baba hakimiyeti yalnızca kadınlar üzerinde görülen bir otorite biçimi değildir. Demez (2005: 62-63), erkek egemenliği kavramının hakim bir erkeklik söyleminin yanı sıra ezilen, ikincil ve bastırılan erkekleri de içerdiğini belirtmektedir. Bu noktada Demez, geleneksel Türk toplumunda baba otoritesinin önemine değinerek, babanın yanında çocuklarının sigara içemediğini, oturuşlarına dikkat ettiğini, baba geldiğinde ayağa kalkıldığını, babanın yanında çocuk öpülmediğini söyler. Tüm bunlar babanın iktidarını pekiştirir, aksi halde babaya yüklenen yetkenin eksikliği ailenin dağılmasına neden olur (Demez, 2005: 135). Dolayısıyla baba hakimiyeti hem kadının hem erkeğin üzerinde etkisini gösteren bir otoritedir.

Tüm bu olumsuzlukların yanı sıra kadınlara yönelik erkek hakimiyeti, denetimi, baskısı, vb. ataerkil sistemde kadınların tamamen güçsüz, etkisiz, kaynaklara ve haklara sahip olmadığı anlamına gelmez. Ataerkil yapı içerisinde de iktidara yükselmiş, denetim sahibi olmuş ve kazanç elde etmiş kadınlar vardır (Bhasin, 2003: 22). Bu noktada değişen ve zorlaşan yaşam koşullarının kadınların daha etkin olmalarını zorunlu kıldığı, çalışma yaşamına katılmalarının kadınlar da bilinç değişimini beraberinde getirdiği ve bu durumun yavaş yavaş da olsa ataerkil yapının alışılmış biçimlerini kırdığı görülmektedir (Demez, 2005: 127). Bununla birlikte özellikle Avrupa’da yaşayan göçmen kadınlarda da bir bilinç değişimi olduğunu, göçmen kadınların ataerkil yapıya ve bu bağlamda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine karşı eleştirel bir tutum ve davranış içinde olduğunu söyleyebiliriz.

Sonuç olarak, toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ataerkil yapı arasında çok yakın bir ilişki vardır. Ataerkil yapı, toplumsal cinsiyet eşitsizliğini doğurmakta ve pekiştirmektedir. Ataerkil yapı ve geleneksel değerlere bağlılık ise özellikle yurt dışında yaşayan göçmen ailelerde daha belirgin olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu durum da kadınlar başta olmak üzere ikinci kuşak göçmenler üzerinde baskıya neden olmaktadır. Ancak toplumsal gelişmelerle birlikte kadınların bilinçlenmesi, kadınlarda toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair farkındalık ve eleştirel bir bakış yaratmıştır. Bu bağlamda da ataerkil yapı hala etkinliğini korumakla birlikte, kırılmalar yaşanmaya başlamıştır.

2. Yöntem

Almanya’daki Türk göçmen ailelerdeki ataerkil değerlerin ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ele alındığı bu çalışmada, nitel araştırma deseni temelinde “görsel analiz” yöntemi kullanılmıştır. “Görsel sosyoloji” olarak ifade edilen *görsel analiz tekniği* kısaca toplumsal hayatı araştırmak için fotoğraf, film ve videodan yararlanarak toplumu ve kültürü analiz etmeye dayanan, toplumsal alanda geçerli bir bilimsel görüş olarak tanımlanabilir (Harper, 1988: 53; Pauwels, 2010: 546).

2. 1. Veri Toplama Süreci

Bu çalışmada temel veri kaynağını, görsel veri türü olarak Almanya’daki Türk göçmen ailelerdeki ataerkil değerlerin, evlilik ve aile yapısının, toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin ve Türk erkeklerinin Alman kadınına bakışının ele

alındığı iki film oluşturmaktadır. Bu filmler sırasıyla göçün daha çok ilk dönemlerini işleyen “Almanya Acı Vatan” ve Almanya’daki ikinci kuşak göçmenlerin yaşamlarına odaklanan “Polizei” filmleridir. Bu filmler hakkındaki bilgileri ve bunların seçilme nedenlerini şu şekilde özetleyebiliriz:

Almanya Acı Vatan

1979 yılında Şerif Gören tarafından çekimlerinin büyük bir kısmı Almanya’nın Berlin kentinde gerçekleştirilen “Almanya Acı Vatan” filminin yapımcısı Selim Soydan, senaristi Zehra Tan’dır. Filmin oyuncuları arasında başta Hülya Koçyiğit ve Rahmi Saltuk olmak üzere, Mine Tokgöz, Suavi Eren, Fikriye Korkmaz, Bedri Uğur, Bigi Schöner, Orhan Alkan ve Seda Sevinç bulunmaktadır. Filmde Almanya’da işçi olarak çalışan Güldane’nin para karşılığında, Almanya’ya gitmek isteyen köylüsü Mahmut’la yaptığı evlilik ve bu anlaşmalı evliliğin gerçek bir evliliğe dönüşmesi sonrasında gelişen olaylar anlatılır. Filmin seçilme nedeni ise evliliklerinin gerek anlaşmalı olduğu gerekse gerçek bir evlilik ilişkisi yaşadıkları dönemde Mahmut’un Güldane üzerinde baskı kurmaya çalışarak, ona istediklerini yaptırmaya çalışması ve eşini aldatmayı dahi bir erkek hakkı olarak görmesi; Güldane’nin ise Mahmut’un bu tutum ve davranışlarına karşı bir duruş sergilemesidir.

Polizei

1988 yılında tıpkı “Almanya Acı Vatan” gibi Şerif Gören tarafından yapılan “Polizei” filminin yapıcılığını ise Şerif Gören, Turgay Aksoy ile paylaşmaktadır. Senaristliğini Hüseyin Kuzu’nun yaptığı filmin başrol oyuncusu Kemal Sunal’dır. Filmin diğer oyuncuları arasında Babett Jutte, Yalçın Güzelce, Kaya Gürel, Nilüfer Usku, Atila Cansever, Levent Beceren, Nuri Sezer ve Claudia Hackermesser bulunmaktadır. Filmde küçük yaşta ailesiyle birlikte Almanya’ya gelen ve çöçülük yapan Ali Ekber’in, hobi olarak oynadığı tiyatro oyununda giydiği polis üniformasıyla dışarı çıkması sonucu gelişen olaylar anlatılır. Ali Ekber’i polis üniformasıyla gören -arkadaşları dahil- herkes onun gerçek bir polis olduğunu zanneder ve ondan korkarak, bütün dediklerini yapar. Bununla birlikte, filmde özellikle Ali Ekber’in babasının korumaya çalıştığı ataerkil değerler ve bir yetişkin olan Ali Ekber’e yönelik baskıcı ve zaman zaman şiddete varan tavrı görülmektedir. Diğer taraftan da hem Ali Ekber hem de filmdeki özellikle birinci kuşak erkek göçmenler kadınlar üzerinden kurdukları ve fiziksel şiddete varan bir namus anlayışı sergilemektedirler.

Ancak filmin dikkat çeken diğer önemli bir yönü ise filmdeki ikinci kuşak göçmen kadınların kendileri üzerindeki bu baskıya karşı gelerek, kadın ve erkek arasındaki toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dikkat çekmeleri ve bir değişimi gündeme getirmeleridir. Bu bağlamda tüm bunlar “Polizei” filminin çalışma kapsamında seçilmesinin nedenlerini oluşturmaktadır.

2.2. Veri Analiz Süreci

Görsel analiz yönteminin kullanıldığı bu çalışmada Creswell (2014: 64-65)’in nitel araştırmalarda nicel araştırmalardakine benzer şekilde, davranış ve düşünceler için geniş bir açıklama sunarak, kuramların referans alınması yaklaşımı benimsenmiştir. Bu noktada literatürde toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ve ataerkilliğe yönelik açıklamalar ve kuramlar referans alınarak, Almanya’daki Türk göçmenler arasındaki kadın-erkek, karı-koca, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve Türk göçmen erkeklerin Alman kadınlarına bakışı iki Türk filmi (“Almanya Acı Vatan” ve “Polizei”) üzerinden *görsel analiz tekniği* ile incelenmiştir. Bu noktada da filmlerde göçmen ailelerdeki ataerkil yapılanma ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden yola çıkılarak oluşturulan araştırma sorularına cevap oluşturabilecek sahneler seçilmiştir. Bunlar “Almanya Acı Vatan” da 27 sahne iken, “Polizei” da 39 sahnedir.

Sahnelerin seçiminden sonra temalaştırma yapabilmek için sahneler tekrar tekrar izlenerek görsel veriler ve diyaloglar kodlanmıştır. Kodlamalar yapılırken, kuramsal kavramlar yerine filmin orijinal bağlamı dikkate alınmıştır. Bu noktada da hem filmin orijinal bağlamının kaçırılmaması, hem de temaların atlanmaması için önce Strauss ve Corbin (1998)’in herhangi bir kurama bağlı kalmadan “sürekli karşılaştırma yöntemi” bağlamında *açık kodlamalar* yapılmış, sonrasında ise birbirine benzer ve zıt olma durumları bağlamında *eksensel kodlamalar* yapılmış, son aşamada ise *seçici kodlamalar*la temalar belirlenmiştir. Buna göre filmlere ait temalar şu şekildedir: “Türk göçmenler ve geleneksel değerler” ve “Türk göçmen erkeklerin Alman kadınlarına bakışı”.

2.3. Araştırma Soruları

- 1- Almanya’daki Türk göçmenlerin aile yapısı, kadın erkek ilişkileri bağlamındaki geleneksel değerlere bakışı nasıldır?
- 2- Türk erkeklerinin Alman kadınlarına bakışı nasıldır?
- 3- Türk göçmen kadınların evlilik ilişkileri nasıldır?

3. Almanya'daki Türk Göçmenleri Anlatan Filmlerin Ataerkil Değerler ve Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Görsel Analizleri

Çalışmada *görsel analiz tekniği* ile iki film üzerinden yapılan analizler sonrasında iki tema elde edilmiştir: “Türk göçmenler ve geleneksel ataerkil değerler”, “Türk göçmen kadınlar ve evlilik”

Çalışma kapsamında ele alınan filmlerden Almanya'daki Türk göçmenlerin geleneksel değerlerine ilişkin saptanan alt temalar Tablo-1’de sunulmuştur. Buna göre “geleneksel ataerkil değerler”, “şiddet doğuran namus kavramı” ve “Türk erkeklerin Alman kadınlara bakışı” alt temaları saptanmıştır.

Tablo-1: “Almanya Acı Vatan” ve “Polizei” Filmlerinde Türk Göçmenler ve Geleneklerine İlişkin Görsel Analiz

Türk Göçmenler ve Geleneksel Ataerkil Değerler				
	Geleneksel Ataerkil Değerler	Şiddet Doğuran Namus Kavramı	Türk Erkeklerin Alman Kadınlara Bakışı	
			Alman Kadınının Cinsel Bir Objeye Olarak Görülmesi	Alman Kadına Gerçek Bir Aşk Duygusu Hissedilmesi
Almanya Acı Vatan	4	3	3	
Polizei	9	6	3	17
Toplam Sahne Sayısı	13	9	6	17

3.1. Türk Göçmenler ve Geleneksel Ataerkil Değerler

“Türk göçmenler ve geleneksel ataerkil değerler” teması kendi içerisinde üç alt temadan oluşmaktadır. Bunlar “geleneksel ataerkil değerler”, “şiddet doğuran namus kavramı”, “Türk erkeklerin Alman kadınına bakışı” şeklindedir.

3.1.1. Geleneksel Ataerkil Değerler

Geleneksel ataerkil değerler, erkeğin egemen olduğu güç ilişkilerini yansıtan ve kadının ikincil konumda olduğu (Bhasin, 2003: 21) ataerkil yapının içerisinde şekillenmektedir. Çalışma kapsamında analiz edilen “Almanya Acı Vatan” filminde de ataerkil değerler filmin temel karakterleri olan Güldane ile Mahmut’un yasal ancak gerçek olmayan evlilik ilişkisi üzerinden verilir. Bu durumun ilk örneği ise şu şekilde gerçekleşmiştir: Güldane Mahmut’la birlikte Almanya’ya yaptıkları yolculuk sırasında Almanya sınırını geçince otobüste başını açar. Ancak Mahmut rezil olacağı düşüncesiyle Güldane’ye başını geri kapattırır. Burada dikkat çeken nokta ise aralarında yasal ama gerçek bir evlilik ilişkisi olmamasına rağmen, Mahmut’un Güldane üzerinde egemenlik kurabileceğini düşünmesi ve Almanya’da beş yıldır çalışmakta olan Güldane’nin önce Mahmut’un isteğini sorgulamasına rağmen, yine de kabul etmesidir. Bununla birlikte, Mahmut’un Güldane’nin saçlarını örttürmesinin altındaki neden Mahmut’un kadının örtünmesi ile erkeğin namusu arasında kurduğu ilişkiden kaynaklanmaktadır.

“Mahmut: Ört kız şu saçlarını!

Güldane: Niye?

Mahmut: Tövbe tövbe. Ört dedim. Laf ettiricek arımdan.”
(Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 08.29sn.-08.39sn.)

Güldane ile Mahmut’un anlaşmalı evlilikleri bir süre sonra gerçek bir evlilik ilişkisine dönüşür ve bu dönüşümün başladığı ilk günden itibaren Mahmut Güldane’nin kendisine hizmet etmesini bekleyerek ondan su getirmesini ister. Güldane bir önceki sahnede olduğu gibi bu isteğe de karşı çıkar, ancak Mahmut’un bağırması üzerine yine Mahmut’un isteğini yerine getirir.

“Mahmut: Güldane bana su getir.

Güldane: Kalk kendin al.

Mahmut: Ha... Su getir dedim ula!..

Güldane: Hiii!

(Güldane hemen kalkar ve su getirmeye giderken bir sigara yakar)

Mahmut: Sen sigarada mı içiyorsun?

Güldane: Hı hı...”(Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 51.25sn.-51.55sn.)

İlerleyen süreçte Güldane, Mahmut’un kendisini Alman bir kadınla aldattığını öğrenerek Mahmut’tan boşanmak ister. Ancak Mahmut erkek olması nedeniyle

kendinde Güldane’yi aldatma hakkı bulduğunu ve Güldane’nin boşanması durumunda onu şiddet uygulamakla tehdit eder. Ancak burada dikkat çeken nokta önceki sahnelerden farklı olarak Mahmut’un Güldane üzerindeki baskısını arttırmasına rağmen, Güldane’nin kadın ve erkek arasındaki eşitsizliği ve namus kavramını sorgulayarak, kararından vazgeçmemesidir.

“Güldane: Yeter artık. Bunu da yapıcaksan boşan bari! Ben sana aynı şeyi yapsam nolur? O zaman namusuna halel gelir di mi!

Mahmut: Ne diyosun sen be! Ben erkeğim, sen kadınsın! Hele öyle bi şey yap görürsün o zaman. Kırarım ulan bi tarafını! Gebertirim seni!

Güldane: Boşan o zaman be boşan!

Mahmut: Ne diyosun be!” (Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 73.41sn.-74.03sn.)

“Mahmut: Ulan elinin hamuruyla bi de erkek işine karışıyorsun ha! Bi de boşamak mı şeytan diyo!”

(Mahmut Güldane’ye el kaldırır).

“Mahmut: Tövbe tövbe elimden bi kaza çıkacak!

Güldane: İşine karışıyormuşum! Biz yapsak.

Mahmut: Şuna bak şuna! Bi de laf ediyosun ha! Hem de kocana.

(...)

Güldane: Yokum ben artık. Memlekete gidicem.

Mahmut: Hiçbir yere gidemezsin. Biz anlaştık 4 yıl oturmaya, oturma izni alınca kadar mecbursun! Borcum borç sana! Ben sınır dışı edilme korkusu ile yaşıycam ha! Hiçbir yere gidemezsin. Hiçbir yere... Kocanın ben senin. Bana sormadan hiç bi şey yapamazsın! Tamam mı!” (Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 74.36sn.-75.09sn.)

Ataerkil yapı yalnızca kadınlar üzerinde baskı kurmaz; aynı zamanda erkekler üzerinde de baskıya neden olabilir. Bu bağlamda “Polizei” filmine baktığımızda filmin temel karakteri Ali Ekber’in babası sokak ortasında oğluna eve gelip annesini ziyaret etmediği ve cuma namazlarını aksattığı için bağırır ve tokat atar. Dolayısıyla bu sahnede ataerkil bir babanın oğlu üzerindeki egemenliği gösterilirken, aynı zamanda birinci kuşak göçmen bir babanın geleneklerini ve dini ritüellerini devam ettirme çabası işlenir.

“Hamza: Ekber...Ekber. Gel lan buraya. Gel lan buraya. Ulan hıyarağası niye gelmiyosun kaç gündür? Anan yolunu gözler oldu. Cuma namazına bile gelmiyosun. Öp Hamza amcanın elini.

Ali Ekber: Öpeyim Hamza Amca.

Hamza: Adaşım benim köyden geldi.

(...)

Hamza: Hemen gelip ananın elini öpeceksin. Karışmam ha...

Ali Ekber: Tamam baba. Emrin olur.” (Polize, film sahnesi,05.28sn.-06.10sn.)

3.1.2. Geleneksel Ataerkil Değerler ve Şiddet Doğuran Namus Kavramı

Ataerkil yapılarda kadını denetim altına almak için farklı şiddet türleri meşru olarak görülebilmektedir (Bhasin, 2003: 21-22). Bu farklı şiddet türlerinden biri de kadın cinselliğinin toplu denetimidir. Özellikle Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinde de kadın cinselliğinin denetiminin önemli bir nedeni sülalenin namusu ile kadının iffeti arasında kurulan ilişkidir (Kandiyoti, 2007: 81).

Dolayısıyla ataerkil değerler ile namus kavramı birbiriyle ilişkili olup, zaman zaman ataerkil değerler özellikle kadınlar üzerinde şiddete neden olabilmektedir. Bu noktada “Polizei” filminde “geleneksel ataerkil değerler” ve “şiddet doğuran namus kavramı” alt temaları pek çok sahnede birlikte ele alınmaktadır. Bu alt temaların geçtiği sahnelerde dikkat çeken noktalardan birisi ikinci kuşak göçmen kadınların kadınlar ve erkekler arasındaki eşitsizliği sorgulayarak özgürlük taleplerini dile getirmeleridir. Göçmen kadınların bu talepleri filmde bir gazete aracılığıyla aktarılır. Ancak kadınların bu söylemleri birinci ve ikinci kuşak göçmen erkekler tarafından “namussuzluk” olarak nitelendirilir ve kadınlara hakarete varan sözler söylenir.

“Adam1:Bu erkeklerin hepsi hanzoymuş. Güya Avrupa’ya gelmişler ama hepsi hala kara cahil. İnsan biraz gözünü açıp baksa bir şeyler öğrenir. Abim ne kadar özgürdü, ben değildim. Erkeklerden nefret etmeye başladım. Erkekler yüzünden özgürlüğüm kısıtlanıyordu. Beni kısıtlamamış olsalardı bile evden ayrılırdım. Çünkü kendi yaşantımı kendim kurmak istiyorum.

Adam 2: Hafize’nin kızı değil mi bu Şenay?

Adam 1: Namussuzlar! Bu kaçınıcı evden kaçan kız?

(...)

Adam 1:Esasında bu hepimizin namusu sayılır? Çıkmıyacak mı ulan namusumuzu temizleyecek biri?” (Polizei, film sahnesi, 03.20sn.-04.00sn.)

Filmde kadınların ailelerinden şiddet gördüğü, ancak bu şiddetle birlikte aynı zamanda kadın- erkek eşitsizliğinin vurgulanması doğrudan “Fatma” isimli

ikinci kuşak bir göçmen kadın tarafından dile getirilir. Fatma kendisine eve dönmesini öğütleyen aksi takdirde “gavur ellerinde kötü yola düşeceğini” söyleyen birinci kuşak bir göçmene karşı gelerek düşüncelerini söyler. Bu noktada Fatma’nın sözlerini duyan Ali Ekber’in namus ve şiddet arasındaki ilişkiye yönelik söylemi dile getirilir. Ayrıca bu sahnede dikkat çeken bir nokta da birinci kuşak erkek göçmenin, Fatma’nın özgürlük ve kadın-erkek eşitliği talebini “gurbette olmaları” ile ilişkilendirmesidir.

“Necati: Fatma kız gel buraya.

Fatma: Buyur Necati Amca.

Necati: Kızım anan durmadan ağlıyor. Gelsin, eve dönsün. Artık onu hiç dövmicem, ne isterse yapıcım diyor. Kızım böyle yalnız, erkeksiz zordur. Yanlış yola düşersin. Kötü yola düşersin bu gavur ellerinde. Siz kızlar bizim namusumuz sayılırsınız.

Fatma: Erkekler ayrı ev tutunca kötü yola düşmüyor ama değil mi? Kızlar düşer. (...) Eve kapamalar, dayaklar. Ben artık bağımsız yaşayacağım. Erkeklerle de muhtaç olmıycam tamam mı. Tschüss.

Necati: Daha durun bakalım bu gurbette neler görecez?

Ali Ekber: Sabır ver yarabbim. Allah yarattı demem çarparım yere ben böyle kızı Necati amca. Kırarım kemiklerini. Namus dedin miydi yani akan su donar buz olur bende. Aynen böyleyimdir yani ben. Sen beni daha tanımyosun.” (Polizei, film sahnesi, 10.29sn.-11.34sn.)

Her iki alt tema altında ele alınan önceki sahnelerde şiddet hep karakterlerin söylemlerinde kalmakta ve eyleme dönüşmemektedir. Ancak polis kılığındaki Ali Ekber’in Fatma’yı erkek arkadaşıyla birlikte gördüğü sahnede hem sözlü hem de fiziksel bir şiddet görülmektedir. Bu bağlamda bu sahne daha önceki sahnelerde geçen “Çıkmıcağım mı ulan namusumuzu temizleyecek birisi?” sorusuna Ali Ekber’in fiili olarak cevap verdiği bir sahnedir. Bu sahnede Ali Ekber polis üniformasının da verdiği cesaretle Fatma’yı “zorla” annesinin evine götürmeye çalışır.

Ali Ekber: Namusumuzu beş paralık ettin! Yürü! Yürü dedim sana!

Fatma’nın sevgilisi: Polizei, polizei...

Fatma: Sen Türk’sün. Seni bi yerden tanıyorum.

Ali Ekber: Yürü ananın evine!

Fatma: Sen o çöpçüsün!

Ali Ekber: Yürü dedim!

Fatma’nın sevgilisi: Hey!

Fatma: Bırak beni bırak! Polizei! Polize!

(Ali Ekber Fatma'nın sevgilisini iter)

Ali Ekber: Çekil ulan!

(...)

Fatma: Bırak dedim kolumu acıttıyosun."

(Ali Ekber Fatma'ya tokat atar) (Polizei, film sahnesi, 72.21sn.-73.02sn.)

Tıpkı "Polizei" filminde olduğu gibi "Almanya Acı Vatan" filminde de kız çocuklarının aile içinde şiddete maruz kaldığı ve bu şiddetin de "namus" gerekçesiyle gerçekleştirildiği görülür. Filmde Güldane'nin komşusu Zeybek kızını "Alman erkekleriyle buluşuyor" diye her gün eve kilitlemekte ve kızı evden dışarı çıkıtığında da ona şiddet uygulamaktadır.

"Çiğdem: Ahh!..

Zeybek: Sus kız! Sus zırlama sus!

(...)

Zeybek: Sokağa çık da Alman erkekleriyle fingirde di mi! Hiçbir yere çıkamazsın! Otur oturduğun yerde! Evde televizyon seyret bakıyım, renkli hem de bu. Hadi!" (Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 16.43sn.-17.08sn.)

"Zeybek: Bi yolunu bulup dışarıya çıkmaya kalkarsan ayaklarını kırarım.

Çiğdem: Olur olur." (Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 22.34sn.-22.42sn.)

(Zeybek eve gelince Çiğdem'i bulamaz.)

"Zeybek: Çiğdem, Çiğdem kız Çiğdem. Neredesin kız? Çiğdem... Kız neredesin? Çiğdem..."

(Çiğdem gelir.)

"Zeybek: Neredesin lan? Neredesin sen? Nerde? Kemiklerini kıracağam senin! O zaman dışarı çıkamazsın, sokaklarda sürtemezsin!"

(Talat ve Mahmut Zeybek'i tutmaya çalışır)

Zeybek: Bırakın beni tutmayın. Bırakın beni. Ben nasıl bakarım elin yüzüne. Başım önde. Anahtar uydurmuş kapıya!. Bırakın!...(Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 54.35sn.-55.20sn.)

3.1.3. Türk Erkeklerin Alman Kadınlara Bakışı

Türk Erkeklerin Alman kadınlara bakışı alt teması kendi içerisinde iki alt temaya daha ayrılmaktadır. Bunlar "Alman kadınlarının cinsel bir obje olarak görülmesi" ve "Alman kadınına gerçek bir aşk duygusu hissedilmesi" şeklindedir.

Alman Kadınlarının Cinsel Bir Obje Olarak Görülmesi

“Alman kadınlarının cinsel bir obje olarak görülmesi” her iki filmde de görülen bir alt tema olup, Türk erkeklerinin eşlerini aldatması şeklinde işlenmektedir. “Polizei” filminde Ali Ekber’in evli bir erkek arkadaşı Alman bir kadınla birlikte olmak için Ali Ekber’den evinin anahtarını ister.

Filinta: Ooo... İki saattir seni arıyorum. Zor buldum be Ekber. Çaktırmadan şu evin anahtarını ver.

Ali Ekber: Olmaz. Ya ben de akşam bi frolayn atarsam eve.

Filinta: Tabi Ekber atarsın. Hadi ver şu anahtarını.

Ali Ekber: Olmaz.

Filinta: Hadi ver anahtarını da hasta etme beni.

Ali Ekber: Hani beraber atacaktık kızları. Hep sen atıyorsun. Sonra yengem duyarsa.

Alman Kadınına Gerçek Bir Aşk Duygusu Hissedilmesi

“Polizei” filminde Ali Ekber ve arkadaşlarının Alman kadınlarına yönelik cinsellik üzerinden bir tutum geliştirmelerine rağmen, Ali Ekber’in filmin Alman kadın karakterleri olan Babet’e aşık olduğu görülür. Bu noktada Ali Ekber Babet’e yönelik cinsellikle ilgili bir söylem geliştirmezken, onun kalbini kazanmak için de uğraş verir. Bu durumun film içinde Ali Ekber karakteri üzerinden Alman kadınlarına olan bakışın değişimini gösterdiği söylenebilir.

3.2. Türk Göçmen Kadınlar ve Evlilik

Çalışma kapsamında ele alınan filmlerden Türk göçmen kadınlar ve evlilik temasına ilişkin alt temalar Tablo-2’de sunulmuştur.

Tablo-2: “Almanya Acı Vatan” ve “Polizei” Filmlerinde Türk Göçmen Kadınlar ve Evliliğe İlişkin Görsel Analiz

Türk Göçmen Kadınlar ve Evlilik				
	Anlaşmalı Evlilik	Gurbette Yaşayan Kadınların Evli Olması Gerektiği Düşüncesi	Türk Kadınların Türk Erkekleri Tarafından Taciz Edilmesi	Türk Kadınlarının Alman Kadınlarıyla Aldatılması
Almanya Acı Vatan	7	1	5	4
Polizei				4
Toplam Sahne Sayısı	7	1	5	8

3.2.1. Anlaşmalı Evlilik

1970’li yıllarda tüm dünyayı saran ekonomik krizin ardından Almanya, yabancı işçi alımını durdurma kararı almış, yalnızca aile birleşimi aracılığıyla gelen göçmenlere kapılarını açmıştır (Abadan-Unat, 2006). Bu karar ise Almanya’da işçi olmak isteyen kişilerin anlaşmalı evlilikler aracılığıyla Almanya’ya gitmesine yol açmıştır. Almanya’nın bu kararı sonucu gelişen anlaşmalı evlilikler 1979 yılında yapılan “Almanya Acı Vatan” filminde de işlenen temalar arasında yerini almaktadır. Buna göre, Almanya’da işçi olarak çalışmak isteyen Mahmut Almanya’da işçi olarak çalışan köylüsü Güldane ile para karşılığında anlaşmalı bir evlilik yapar.

“Mahmut: Benimle evlenir misin? Laf olsun diye.

Güldane: Ha ha ha... Ne diyon Mahmut sen oynattın mı?

Mahmut: Yok vallaha laf olsun diye benimle evlenip, bakımlı olarak Almanya’ya aldirtırsın diye...

Güldane: Git be... Laf olsun diye evlenilir mi?

Mahmut: Ne olur Güldane bacı bu iyiliği yap bana.

Güldane: Evlenmenin laf olsunu olmaz.

(Güldane Mahmut’un yanından gitmek için kalkar ancak sonra kararını değiştirir.)

Güldane: Ne verirsın başlığıma?

Mahmut: Kesik’teki tarlayı veririm.

Güldane: Yoo 100 binden aşağı olmaz.

Mahmut: Yav dur bakalım. İneği de veririm. Kalanı da orda çalışarak öderim. Hadi he de.

Güldane: Tamam. Ama Almanya'da 3 bin Mark ödersin tamam mı?

Mahmut: Tamam dedik ya.” (Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 05.08sn.-06.03sn.)

Güldane ile Mahmut arasında yasal ancak gerçek olmayan bu evlilik ilişkisini annesinin itirazlarına rağmen Güldane onaylar.

Güldane'nin Annesi: Kız iyice sapıttın sen. O kadar kismetin çıktı evlenmedin. Şimdi laf olsun diye evleniyorsun Mahmut'la. Bütün köyün diline düştük!

Güldane: Off!.. Bağırmadan konuş anne duyuyorum. Kim ne derse desin. Kolay mı 550 bin katın borcu, 30 bin de tarla 580 bin. Bunların hepsini ben çalışıp ödicem. Sana da para yolluyorum. Tabi parayla evlenirim. Laf olsun diye evleniyorum. Kime ne! (Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 04.57sn.-05.15sn.)

3.2.2. Gurbette Yaşayan Kadınların Evli Olması Gerektiği Düşüncesi

Güldane ile Mahmut anlaşmalı bir şekilde evlendikten sonra Almanya'ya giderler ve Güldane eski yaşantısına geri döner. Ancak çalışma arkadaşları Güldane'ye Mahmut'la olan anlaşmalı evlilik ilişkisini gerçek bir evlilik ilişkisine dönüştürmesi yönünde öğüt verirler.

“Sevgi: Emine abla n olur şu kıza bi şey söyleyiversene.

Emine: Daha ne düşünüyosun kız. Bu yaşa kadar armudun sapı, üzümün çöpü misali kimseleri beğenmedin. Sonra tarlanın borcu bitti evlenicem dedin. Kat aldın yine borçlandın. Bak adam çakı gibiymiş.(...)

Güldane: Eee...

Emine: Öyle deme kızım bu yaban ellerde iti var serserisi var. Hazır nikahı da kıymışsın, e ne bekliyorsun daha. Aklın başın yerinde cahil değilsin.” (Almanya Acı Vatan, film sahnesi, 40.07sn.-40.41sn.)

3.2.3. Türk Kadınların Türk Erkekleri Tarafından Taciz Edilmeleri

Ataerkil yapılarda kadını denetim altına almak için kullanılan çeşitli şiddet türlerinden biri olan taciz (Walby, 2014: 201) “Almanya Acı Vatan” filminde işlenen bir diğer temadır. Filmde Almanya'da yaşayan bir Türk erkeği sürekli olarak Güldane'yi sokakta sözlü bir şekilde taciz etmektedir. Güldane ise bu

tacizlere daha fazla dayanamayıp, Mahmut'la aralarında resmi ama gerçek bir evlilik ilişki olmamasına rağmen, tacizden kurtulmak için kocasının olduğunu söyler ve taciz eden erkeği kocasına şikayet etmekle tehdit eder.

Tacizci: Şişt Kız! Güldane...

(Güldane hızlı adımlarla yürümektedir)

*Tacizci: Boşuna uğraşma kaçamazsın benden. Şişt!. Amma naz ettin ha!..
Gönüllü olsun dedik, zorla almasını da biliriz biz.*

*Güldane (Bağırarak): Ulan!.. Seni kocama bi söylersem parçalar be!
Parçalar!..*

Tacizci: Kocasıymış... Böyle palavlara karnımız tok bizim anam...

*(Güldane kaçarcasına tacizcinin yanından koşar adımlarla uzaklaşır ve
sonrasında ağlar) (Almanya Acı Vatan, film sahnesi 34.33sn.-35.57sn.)*

Bu sahnenin ardından Güldane ile Mahmut arasında farklı bir ilişki gelişir ve anlaşmalı evlilikleri gerçek bir evlilik ilişkisine dönüşür. Böylece yaşadığı taciz sonrası evli kadın olma ve eşinin onu koruması duygusu Güldane'de pekişmiştir.

3.2.4. Türk Kadınların Alman Kadınlarıyla Aldatılması

Güldane ile Mahmut'un ilişkileri gerçek bir evlilik ilişkisine dönüştükten bir müddet sonra Mahmut Güldane'yi Alman bir kadınla aldatır. Benzer bir şekilde Polizei filminde de Türk erkekler eşlerini Alman kadınlarla aldatmaktadırlar. Bu sahnelerin film boyunca Almanya'daki Türk toplumu tarafından normal algılanması ya da karşılanmasının, kadınlara bakışı ve ataerkil değerler kapsamında erkeğin kadını aldatmasının bir problem alanı olarak görülmemesini yansıtır nitelikte olduğu söylenebilir.

Sonuç

Türkiye'den Batı Avrupa'ya ilk kitlesel göç hareketi 1960'lı yılların başında rotasyon kuralı kapsamında gerçekleşmiştir. Ancak giden işçilerin çoğunun geri dönmemesiyle bu kural uygulama alanı bulamamış ve Türk göçmenler kendilerinin de öngöremediği bir kültürel süreç içerisine girmişlerdir. Bu kültürel süreç içerisinde göçmenlerin aile yapıları önemli bir toplumsal olgu haline gelmiş ve özellikle ikinci kuşak göçmenlerde çeşitli sosyal değişimler yaşanmıştır. Bu toplumsal olgu ve değişimler sanat alanına da yansımış ve Türk sinemasında özellikle Almanya'daki Türklerin aile yaşamını ele alan

filmler yapılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda daha çok göçün ilk dönemlerini ele alan “Almanya Acı Vatan” ve Almanya’daki ikinci kuşak göçmenlere odaklanan “Polizei” filmleri de çalışma kapsamında görsel analizi yapılan filmler olmuştur.

Bu çalışmanın amacı, Almanya’daki Türk göçmen ailelerdeki kadın-erkek, karı-koca, ebeveyn-çocuk ilişkisini ve Türk göçmen erkeklerin Türk ve Alman kadınına bakışını daha çok göçün ilk dönemlerini işleyen “Almanya Acı Vatan” ve Almanya’daki ikinci kuşak göçmenlerin yaşamına odaklanan “Polizei” filmleri üzerinden tespit etmektir. Bu bağlamda araştırma soruları oluşturularak iki filmde iki tema saptanmıştır. Bunlar: “Türk göçmenler ve geleneksel ataerkil değerler” ve “Türk göçmen kadınlar ve evlilik” şeklindedir. Bu temalara ilişkin alt temalar ise şu şekildedir: Türk göçmenler ve geleneksel ataerkil değerlere ilişkin alt temalar “Geleneksel ataerkil değerler”, “şiddet doğuran namus kavramı”, “Türk erkeklerin Alman kadınlara bakışı”; Türk göçmenler ve evliliğe dair alt temalar ise “anlaşmalı evlilik”, “gurbette yaşayan kadınların evli olması gerektiği düşüncesi”, “Türk kadınların Türk erkekleri tarafından tacize uğraması”, “Türk kadınlarının Alman kadınlarıyla aldatılması” şeklindedir.

Toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadın ve erkek arasında hiyerarşik güç ilişkilerinin gelişmesine yol açmakta, güç ise iktidar ve erk ilişkisini doğurmaktadır (Görgün Baran, 2010: 242). Bu noktada ataerkil yapı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini tetikleyen ve pekiştiren önemli bir güç olarak karşımıza çıkmaktadır. Walby (2014: 39)’ye göre ataerkillik/patriyarka erkeklerin kadınlar üzerinde egemen olduğu ve kadınları sömürdüğü bir toplumsal yapıdır. Ataerkil yapıda da kadınlar ikincil bir konumda kalarak denetim, baskı, sömürü ve şiddete maruz kalmaktadırlar (Bhasin, 2003: 21). Bu bağlamda çalışma kapsamında analiz edilen filmlere baktığımızda, Almanya’daki Türk göçmen aile yapılarında ataerkil yapının egemen olduğu ve filmlerdeki kadın karakterlerin özellikle birinci kuşak göçmen erkekler tarafından baskı altında tutulduğu görülmektedir. Türk göçmen ailelerdeki ataerkil geleneksel yapının devam ettiğine dair saptanan bu durum Sili Kalem (2017)’in Londra’daki Türk kadınlar üzerine yaptığı çalışmada da görülmektedir. Sili Kalem’in çalışmasında Türkiye’den Londra’ya göç eden Türklerin kültürel anlamda ciddi bir dönüşüm geçirmediği ve Türkiye’deki yaşantılarına benzer bir yaşam tarzını sürdürdükleri görülmektedir.

Ataerkil yapılarda kadını denetim altına almak için şiddete başvurulduğu ve bu şiddetin de meşrulaştırılabildiği görülmektedir (Bhasin, 2003: 21-22). Bu noktada her iki filmde de kadınların sözlü ve fiziksel bir şiddete maruz kalmaları söz konusudur. Şiddetin en önemli nedenlerinden biri de kadının cinselliğini denetim altına alma çabasıdır. Kandiyoti'ye göre, özellikle Türkiye ve Orta Doğu ülkelerinden kadının cinsel iffeti ile sülalenin şerefi arasında ilişki kurulmakta, kadınlar “yanlış davranışları” nedeniyle aileye utanç ve şerefsizlik getirmekte ve bu da kadın üzerinde eve kapatılmaya, baskı ve sınırlamaya varan uygulamalara neden olmaktadır. Bu bağlamda, “Almanya Acı Vatan” filminde Mahmut henüz aralarında gerçek bir evlilik ilişkisi olmamasına rağmen Güldane'nin zorla başını kapattırarak onun üzerinde bir baskı uygulamaktadır. Mahmut'un Güldane üzerindeki bu tutumunun normal bir evlilik sürecine girdiklerinde de sürmesi, Mahmut'un Güldane'yi aldatması ve aldatmayı bir erkek hakkı olarak görmesi ve Güldane'nin boşanma talebi karşısında onu şiddet uygulamakla tehdit etmesi ve bunun karşılığında Güldane'nin de Mahmut'un nezdinde erkeklerin namus anlayışını sorgulaması ve aynı davranışı kadının yapması halinde erkeğin namusuna zarar getireceği düşüncesini eleştirel bir şekilde dile getirmesi Kandiyoti (2007: 81)'nin görüşlerinin bir yansıması niteliğindedir. Benzer Şekilde “Polizei” filminde de ikinci kuşak göçmen kadınların namus gerekçesiyle hem aileleri hem de diğer birinci kuşak erkek göçmenler tarafından baskı altında tutulmaya çalışıldığı ve kadınların toplumsal cinsiyet eşitliği ve özgürlük taleplerinin ve uygulamalarının “namussuzluk” olarak değerlendirildiği ve sözlü ve fiziksel şiddete neden olduğu görülmektedir. Bunun en çarpıcı örneği ise polis kılığındaki Ali Ekber'in ikinci kuşak bir göçmen kadını namus gerekçesiyle zorla sevgilisinden ayırarak, hatta şiddet uygulayarak evine götürmeye çalışmasıdır.

Her iki filmde de geçen bu sahneler aynı zamanda kadınlar üzerindeki baba hakimiyetini (Bhasin, 2003: 23) de gözler önüne sermektedir. Zira “Almanya Acı Vatan” filminde babanın kız çocuğuna “evden dışarı çıkıp, Alman erkekleriyle buluşuyor” diye şiddet uygulaması dikkat çekmektedir. Bu durum aynı zamanda ataerkil yapıdaki namus ve şiddet arasındaki ilişkiyi de örneklemektedir. Nuruan ve diğerlerinin (2005) çalışmasında da nedeni bilinmemekle birlikte, göçmen ailelerin yaklaşık yarısının çocuklarına şiddet uyguladıkları sonucuna ulaşılmıştır. Yine çalışma kapsamında analiz edilen filmlerden elde edilen bulgulara benzer şekilde Sili Kalem (2017)'in Londra'da yaptığı çalışmada da Türk kadınların Türk erkekleri tarafından şiddete uğradığı

bulgusu saptanmıştır. Bunlara ek olarak Perilla (2012)'nin yaptığı çalışmada da Latin göçmenler arasında da aile içi şiddet olgusuna rastlandığı görülmüştür.

Baba hakimiyeti yalnızca kadınlar üzerinde değil, erkekler üzerinde de bir baskı mekanizması olarak görülmektedir. “Polize” filminde Ali Ekber’in babasının sokak ortasında oğluna bağırması ve tokat atması erkekler üzerindeki baba hakimiyetini de göstermektedir. Babasının oğluna bu şekilde davranmasının nedeni ise oğlunun eve gelip annesini ziyaret etmemesi ve cuma namazlarına gelmemeye başlamasıdır. Bu bağlamda Ali Ekber’in babasının kendi kültürel değerlerini sürdürme amacıyla oğluna şiddet uyguladığını söyleyebiliriz. Benzer bir şekilde Şahin (2010)'in çalışmasında da Almanya’daki ilk kuşak Türk göçmenlerin sonraki kuşaklara göre kendi kültürel değerlerini sürdürme düzeylerinin daha yüksek olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ancak dikkat edilmesi gereken nokta Ali Ekber’in de babasından baskı ve şiddet görmesine rağmen kadınlara yönelik baskıcı ve şiddete varan ataerkil tutumunu sürdürmesidir.

Ayrıca dikkat çeken bir başka nokta ise Ali Ekber’in bu tutumunu yalnızca Türk kadınlara karşı göstermesi, kendisinin ise Alman bir kadına aşık olmasıdır. Ali Ekber Babett’in kendisine aşık olması için çok çaba sarf etmekte olup, bu sahnelerde Ali Ekber’in namus ve şiddet arasındaki bağlantıya ilişkin tutumu görülmemektedir. Bunlara ek olarak bu sahneler aynı zamanda “Alman kadınına gerçek bir aşk duygusu hissedilmesi” teması altında ele alınan sahnelerdir. Alman kadınına gerçek bir aşk duygusunun hissedilmesinin yanı sıra her iki filmde de Alman kadınlara cinsel bir obje gözüyle bakılarak, Türk erkeklerinin eşlerini Alman kadınlarıyla aldattıkları görülmekte ve bu davranışın erkekler tarafından son derece meşru olduğu kabul edilmektedir.

Ataerkil yapılarda kadına yönelik baskı ve denetim aslında kadının tamamen güçsüz ve etkisiz olduğu anlamına gelmez (Bhasin, 2003: 22). Değişen ve zorlaşan yaşam koşulları kadınların daha etkin olmalarını zorunlu kılmış ve kadınların çalışma yaşamına katılmaları kadınların bilinçlenmesini sağlamış ve ataerkil yapının biçimleri zorlanmaya başlamıştır. Bu bağlamda her iki filmde de kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğini sorguladıkları ve ataerkil yapıya karşı çıktıkları görülmektedir. Ancak bu sorgulama ve karşı çıkış ikinci kuşak göçmenlere odaklanan “Polizei” filmindeki kadın karakterlerde daha güçlü hissedilmektedir. Bununla birlikte “Almanya Acı

Vatan” filminde Güldane de başlangıçta Mahmut’a karşı küçük direnmeler göstermekle birlikte onun isteklerini yerine getirirse de, filmin ilerleyen sahnelerinde Güldane’nin de ciddi biçimde kadın-erkek eşitsizliğini ve namus anlayışını sorgulamasını ve kadın-erkek eşitsizliğine karşı çıkışını görmekteyiz. Kadınlardaki bu değişimle ilgili olarak Abadan-Unat (1991) çalışmasında göç süreciyle birlikte kadınların özellikle çalışma yaşamına katılmasıyla birlikte özgürleşme ve sözde özgürleşme sürecini birlikte yaşadıklarını belirtmiştir.

Filmde dikkat çeken önemli bir nokta da Güldane ile Mahmut arasında Mahmut’un Almanya’ya gidebilmesi için para karşılığında yapılan “anlaşmalı evlilik”tir. Ancak burada dikkat edilmesi gereken bir nokta vardır. Filmde anlaşmalı evliliğin işlendiği sahnelerde Güldane’nin annesi geleneksel yapı içerisinde bu evliliğe karşı çıkmakta ve kendilerinin “konu komşuya rezil olacağını” düşünmektedir. Ancak burada Güldane’nin geleneksel yapıyı kırdığı ve kendi isteğine bağlı bir şekilde bir evliliği tercih ettiği görülmektedir. Şahin (2010)’in, Şahin Kütük (2012)’ün, Gelekçi-Köse (2011)’nin ve Topgül (2014)’ün çalışmalarında da Avrupa’daki göçmenlerin ağırlıklı olarak Türkiye’den seçilen eşlerle evlendikleri görülmektedir. Bu durum ise Avrupa’daki Türkler arasında ataerkil yapının halen devam ettiği, göçmenlerin aynı kültürel kodlara sahip olan kişilerle (“ithal gelin”, “ithal damat”) evlenmek istedikleri şeklindeki bir toplumsal olguya işaret etmektedir. Zira Güldane ile Mahmut arasındaki anlaşmalı evlilik ilişkisi de bir süre sonra gerçek bir evlilik ilişkisine dönüşür. Ancak bu dönüşümde Güldane’nin bir Türk erkeği tarafından sözlü bir şekilde sürekli olarak taciz edilmesinin payı büyüktür. Bu bağlamda filmde Güldane’ye yönelik tacizi işleyen sahneler Walby (2014)’nin belirttiği gibi tacizin kadına yönelik bir şiddet türü olduğunu gözler önüne seren sahnelerdir ve Walby (2014) bu şiddet türünü de ataerkil toplum yapısıyla ilişkilendirmektedir. Dolayısıyla Güldane bir erkeğin şiddetinden korunmak için başka bir erkeğe sığınmıştır. Walby’nin yanı sıra göçmen kadınların tacize uğraması Coşkun (2016)’un Türkiye’deki Ugandalı göçmen kadınlar üzerine yaptığı çalışmada da görülmektedir.

Sonuç olarak, her iki filmde de Almanya’daki Türk ailelerindeki ataerkil yapı ve toplumsal cinsiyet eşitsizliğine dair yapılan çeşitli sahneler ile gözler önüne serilmekte ve bu sahneler de hem toplumsal cinsiyete hem de ataerkil yapıya dair kuramsal yaklaşımları ve söylemleri yansıtmaktadır.

Çalışma kapsamında incelenen bu filmlerden “Almanya Acı Vatan” 1979 yılında, “Polizei” filmi ise 1988 yılında yapılmıştır. Ancak o dönemden günümüze kadar göçmen ailelerin yapısında çeşitli sosyal değişimler yaşanmıştır. Bu bağlamda 1970’li ve 80’li yıllardan 2000’li yıllara gelinen süreçte günümüzde göçmen aile yapısının nasıl olduğunu ele alan hem göç sosyolojisi hem de toplumsal cinsiyet çalışmaları bağlamında son dönemi yansıtan filmler üzerinden yapılacak konuya ilişkin survey ve nitel çalışmaların yanı sıra görsel analizler ile yıllara göre karşılaştırma yapılması sosyologlara önemli veriler sağlayacaktır. Bununla birlikte, toplumsal cinsiyet çalışmalarında ataerkil yapının toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin tutum ve davranışları yeniden ürettiği ve normalleştirildiği görülmektedir. Bu bağlamda da toplumsal cinsiyet eşitliğinin sağlanması yönünde her türlü platformda çalışmalar yapılmalı, hem kadınlar hem erkekler bu konuda bilinçlendirilmeli, ilkokuldan itibaren öğretim programlarında toplumsal cinsiyet eşitliğine dair bilgilendirmeler yapılarak, farkındalığı ve bilinç düzeyi yüksek bireyler yetiştirilmelidir.

KAYNAKÇA

Abadan-Unat, Nermin (1991), “Dış Göç Akımının Türk Kadının Özgürleşme ve Sözde Özgürleşme Sürecine Etkisi” **Aile Yazıları 2 Kültürel ve Sosyal Değişme**, Ankara, T.C. Başkanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı.

Abadan-Unat, Nermin (2006), **Bitmeyen Göç Konuk Ötesi İşçilikten Ulus-Ötesi Yurttaşlığa**, 2. bs., İstanbul, İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Akpınar, Aylin (2003), The Honour/Shame Complex Revisited: Violence Against Women In The Migration Context, **Women’s Studies International Forum**, Vol. 26, No. 5, pp. 425–442.

Başkurt, İrfan (2009-2), Almanya’da Yaşayan Türk Göçmenlerin Kimlik Problemi, **Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı 12, s. 81-94.

Bhasin, Kamla (2003), **Toplumsal Cinsiyet**, Çev. Kader Ay, İstanbul, Kadınlarla Dayanışma Vakfı.

Coşkun, Emel (2016), Türkiye’nin Göç Rejiminde Toplumsal Cinsiyet Faktörü, **Fe Dergi**, 8.Cilt, Sayı 1, s. 91-104.

Demez, Gönül (2005), **Kabadaydan Sanal Delikanlıya, Değişen Erkek İmgesi**, İstanbul, Babil Yayınları.

Geleççi, Cahit ve Köse, Ali (2011), **Misafir İşçilikten Etnik Azınlığa Belçika’daki Türkler**, 2. bs., Ankara, Phoenix Yayınları.

Görgün Baran, Aylin (2010), “Toplumsal Cinsiyet Roller ve İktidar” **Sosyoloji Yazıları 2** Ed. Nevin Güngör Ergan, Esra Burcu, Birsen Şahin, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Harper, Douglas (1988), “Visual Sociology: Expanding Sociological Vision”, **The American Sociologist**, Vol.19, Issue 1, March, pp. 54-70.

İllkaracan, Pinar (1996). Domestic Violence And Family Life As Experienced By Turkish Immigrant Women In Germany, **Women For Women’s Human Rights Reports** No. 3

Kandiyoti, Deniz (2007), **Cariyeler, Bacılar, Yurttaşlar, Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler**, İstanbul, Metis Yayınları.

Kardam, Filiz, (2003). “Namus Gereğiyle Öldürülme ya da Kendi Camına Kıyma”, **Toplumsal Cinsiyet Sağlık ve Kadın** Ed. Ayşe Akın, Ankara, Hacettepe Üniversitesi Yayınları.

Kartal, Bilhan (2004). Dış Göç Sürecinde Türk Kadınlarının Durumu: Almanya’daki Türk Kadın Göçmenler, **Kadın Çalışmalarında Disiplinlerarası Buluşma (1-4 Mart Sempozyum Bildiri Metinleri)**, İstanbul, Yedi Tepe Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, 1. Cilt.

Nuruan, Mustafa, Güneş Tacettin, Beder Şen Rahime, Güneş Sadık, Kalaycı Ahmet Rasim, Kaplan Mehmet, (2005), **Federal Almanya’da Yaşayan Türklerin Aile Yapısı ve Sorunları Araştırması**, Ankara, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü.

Özyurt Kılınç, Eda (2014), Göçün Türkiyeli Kadınlar Üzerine Etkileri, **Yaratıcı Drama Dergisi**, 9. Cilt, Sayı 17. s. 49-58.

Pauwels, Luc (2010), “Visual Sociology Reframed: An Analytical Synthesis and Methods in Social and Cultural Research”, **Sociological Methods & Research**, Sage Pub, Vol.38 Issue 4, pp. 545-581.

Perilla, Julia L. (1999), “Domestic Violence As A Human Rights Issue: The Case of Immigrant Latinos” **Hispanic Journal of Behavioral Sciences**, Sage Pub, Vol. 21, Issue 2 pp. 107-133.

Sili Kalem, Ayşegül (2017), “Göç Eden Şiddet: Kadına Yönelik Şiddetin Göç Sürecinde Dönüşümü”, **Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi**, Sayı 39, Ocak, s. 274-290

Strauss, Anselm and Corbin, Juliet (1998), **Basic of Qualitative Research: Procedures and Techniques for Grounded Theory**, London, Sage Publication.

Şahin, Birsen (2010), “Almanya’daki Türk Göçmenlerin Sosyal Entegrasyonunun Kuşaklar Arası Karşılaştırması: Kültürleşme”, **Bilig**, Güz, Sayı 55, s.103-134.

Şahin, Birsen (2010), **Almanya’daki Türkler Misafir İşçilikten Ulusötesi (Transnasyonel) Bağların Oluşumuna Geçiş Süreci**, Ankara, Phoenix Yayınevi.

Şahin Kütük, Birsen (2012), Almanya’daki Etnik Ekonomilere İşçi Göçü Olarak Ulus Ötesi Evlilikler, **Hacettepe Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Bahar, Sayı 16, s. 173-190.

Topgül, Ceren (2014), İsviçre’deki Türkiye Kökenli Gençlerin Ülkeşırı Eş Tercihleri, **Nüfus Bilim Dergisi**, Sayı 36, 7-32.

Ünlütürk Ulutaş, Çağla, (2013/2), “Almanya’yı Temizliyorum”: Almanya’da Göçmen, Kadın ve Temizlikçi Olmak, **Çalışma ve Toplum**, Sayı: 37, s. 235-258.

Walby, Sylvia (2016), **Patriyarka Kuramı**, Çev. Hülya Osmanoglu, Ankara, Dipnot Yayınları.

